

Від школяра до професора (спроба історико-типологічного висвітлення)

Більшість освітянських термінів знаходять свої витoki у Середньовічному університеті як загальноєвропейському освітньому просторі. Єдність віри, церкви та світобачення середньовічної Європи, функціонування латинської мови як перстратної (тобто культурного діалекту), стабільність систем викладання в різних регіональних навчальних закладах, університетські цехи, загальноєвропейське визнання учених ступенів перетворили Старий Світ на єдину державу школярів та науковців, державу без кордонів – політичних, соціальних, регіональних, національних, мовних, а її мешканців – на космополітів з правом та можливостями вільного пересування по усьому континентові Рах. Оскільки характер середньовічної науки й система навчання всіх університетів того часу мали були приблизно однаковими, відповідно, конвертованими були освітянські терміни.

1. Школяр, студент – будь яка особа, яка має відношення до процесу пізнання, університетський учень без права викладання. З лінгвістичної точки зору терміни «студент» та «школяр» рівноправні за значенням, проте різні за походженням.

2. Бакалавр – студент, який засвоїв базову програму університету, склав відповідні іспити та написав випускню наукову роботу. Для терміна «бакалавр» немає усталеної етимології. Ступінь бакалавра присуджувався після успішного складання іспиту за спеціальністю. Між тим, середньолатинське *baccalaureus* споріднене до *baccalarius* «молодий або бідний лицар», що відбиває одночасно вік та соціальне становище пошукувача (молодші діти феодалів не мали права на спадщину, а тому йшли у ченці, вояки або вивчали науки й мистецтва). Це значення відбилося й в сучасному англійському *bachelor* «неодружений».

3. Спеціаліст – студент, який засвоїв фахову програму університету, склав відповідні іспити та написав випускню (дипломну роботу). Власне, це кваліфікація, набута студентом після засвоєння спеціальної програми навчання.

4. Магістр – особа, яка закінчила магістратуру за спеціальною програмою навчання та успішно захистила відповідну наукову роботу. Ступінь магістра (лат. *magister* «начальник, учитель, керівник» від *magnus* «великий», далі від грецького *μάγιστρος* «воєначальник, вищий чиновник») надавав право заміщення посади викладача у певному університеті.

«Ступені» школярів, бакалаврів та магістрів повністю калькували ієрархічні посади середньовічного цеху – учнів, підмайстрів та майстрів і означали можливість доступу до викладацької діяльності.

5. Ліценціат – бакалавр чи магістр із правом викладання або читання лекцій без наявності ученого ступеня. Проміжний ступінь ліценціата з'явився разом із ступенем доктора на позначення відповідного статусу осіб, які склали відповідний іспит, подали письмову роботу – дисертацію і ще до її захисту дістали право читати лекції. Власне, саме слово «ліценціат» походить від латинського *licentiatus* – той, хто допущений, хто має право (пор. лат. *licentia* «свобода, право»). Поява цього ступеня зумовлювалося тим, що процедура зведення в докторство вимагала значних грошових витрат, хоча сама докторська ліцензія (дозвіл на захист дисертації) власне нічого не коштувала. Тому тих, хто, отримавши ліцензію, не мав змоги витримати такий фінансовий тягар, стали називати ліценціатами – володарями особливого ступеня, проміжного між бакалавром і доктором чи магістром. Разом з тим у деяких університетах, наприклад, в Оксфорді особливого класу ліценціатів не утворилося тому, що за ліцензією обов'язково протягом року здобувався й вищий науковий ступінь, інакше сама ліцензія втрачала чинність».

6. Кандидат – науковий ступінь «першого рівня», якому у країнах Болонської конвенції умовно відповідає ступінь «Ph. D», «philosophy doctor». та інші численні (але менш поширені), прирівняні до нього ступені, наприклад, вельми популярний в США ступінь магістра бізнесу (Master of Business Administration, тобто, кандидат наук у галузі управління). Між тим, пропонований сьогодні термін на заміну позначення «кандидат наук» - «доктор філософії» - теж не можна визнати вдалим, оскільки, по-перше, не відбиває тієї

спеціальності, за якою ступінь присуджений, а по-друге, не пристосований до вітчизняної наукової, та й філософської традиції. Може, саме для цього щабля наукової ієрархії ми могли б сьогодні застосовувати термін «ліценціат» (такий досвід має, наприклад, сучасна Австрія)?

7. Доктор – найвищий науковий ступінь («другого рівня»). Упроваджений у 1130 році науковий ступінь доктора наук (у двох іпостасях: doctor legum – знавець цивільного права та doctor canonum – знавець права церковного, від латинського doceo «учу, пояснюю», далі – грецького δοκέω «вважаю, думаю») поступово отримував різні градації залежно від ієрархії наукових ступенів у системі взагалі.

Невідоме середньовічної Болонській системі звання професора з'явилося наприкінці 16 ст. у Великій Британії (Оксфордський університет), причому сам термін «професор» (від латинського profiteor – знавець, публічно визнаний як учитель) має давньоримське походження – вважається, що першим професором (риторики) був Квінтіліан (68 р.). Європейська університетська консорція XV-XVI ст. надала узагальнений сенс термінові «професор» на позначення викладачів зі ступенями – магістрів та докторів.

Інші ступені (наприклад, академік, дійсний член Академії наук, член-кореспондент) є в ідеалі нічим іншим як показником визнання особливих заслуг ученого перед соціумом та людством у цілому.

Видається також, що слід стратифікувати всі вищеперераховані освітянські та наукові звання за характером виробництва наукового знання, рівнем освіти й досвідом носія та його внеском у сучасну науку таким чином:

1. Кваліфікації: студент, бакалавр, спеціаліст, магістр, ліценціат.
2. Наукові ступені: кандидат (доктор філософії), доктор наук (у сфері наук).
3. Учені звання: асистент, доцент, професор // молодший, старший, головний науковий співробітник.
4. Академічні титули: член-кореспондент, академік.